

Кононенко А.О.

Структура індивідуального конструкту моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін

Кононенко Анатолій Олександрович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Анотація. Стаття присвячена розкриттю структури індивідуального конструкту диференціальної моделі самопрезентації. Індивідуальний конструкт є універсальним та містить симптомокомплекс властивостей психіки, що відносяться до темпераменту, а саме: емоційність, сензитивність, психомоторика, пластичність, що забезпечує базову стійкість моделі самопрезентації викладача.

Ключові слова: самопрезентація, викладач соціогуманітарних дисциплін, самопрезентація, конструкт, модель, структура

Постановка проблеми. Інтерес до проблеми самопрезентації виник недавно, в основному, він пов'язаний із зміною ціннісного рівня суспільства, коли стало затребуване дотримуватися певного іміджу, щоб бути успішним (вміти робити враження, входити в довіру, показати себе з кращого боку, тобто презентувати). Термін «самопрезентація», як правило, використовується як синонім управління враженням, для позначення численних стратегій і технік, застосовуваних індивідом при створенні та контролі свого зовнішнього іміджу і враження про себе, які він демонструє оточуючим.

Аналіз публікацій. Проблема самопрезентації особистості вперше була поставлена представниками символічного інтераціоналізму (Ч. Кулі, Е. Гоффман, Г. Блумер, Дж. Мід, Т. Макпартленд, Т. Шибутані, М. Кун та ін.), якими були закладені провідні методологічні напрями дослідження самопрезентації особистості: диференціація моделей самопрезентації, стратегії та техніки самопрезентації тощо. В зарубіжній психології самопрезентація розглядалася як загальна особливість соціальної поведінки особистості, що змінює свій характер залежно від цілей «актора» і обставин (Т. Лірі, А. Шленкер, Д. Маркус та ін); як навмисна усвідомлювана поведінка, спрямована на створення певного враження у оточуючих (М. Ріес, Дж. Тедеші); як засіб підтвердження образу Я та підтримки самооцінки (Б. Шленкер, М. Вейголд, М. Лірі, Р. Ковальські та ін.).

У вітчизняній психології традиції дослідження самопрезентації представлені опосередковано: через методологічні механізми (М. Бахтін, С. Рубінштейн) та онтогенетичні аспекти (І. Кон, М. Лісіна, К. Панасенко, Н. Серебрякова, М. Яремчук та ін.).

У контексті нашого дослідження модель самопрезентації особистості - це найбільш узагальнена, соціально-іманентна парадигма, маркована систему підтве-

рджень образу Я суб'єкта і підтримки самооцінки як усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес, який здійснюється активним суб'єктом і в системі особистісних орієнтирів займає проміжне положення між соціальним і внутріпсихологічним в структурі особистості. Іманентність моделі самопрезентації дозволяє розглядати її як внутрішньо властиву суб'єкту, що виникає з його природи.

Мета – висвітлити алгоритм структурного аналізу індивідуального конструкту моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін.

Структурний аналіз конструктів здійснювався за наступною схемою: оцінювались описові статистики для параметрів кожного структурного компоненту, надалі розраховувались кореляції між параметрами компонентів конструктів, і наостанок взаємодіяння між компонентами досліджувались за допомогою факторного аналізу. Також для моделювання складних структурно-функціональних відносин використовувалась процедура моделювання структурними рівняннями. Розглянемо детальніше заявлені статистичні методи.

Основними індивідуально-особистісними конструктами, складовими диференціально складнопідрядних моделей самопрезентації особистості, виступають:

- Індивідуальний конструкт;
- Індивідуально-мультисуб'єктний конструкт;
- Особистісний конструкт;
- Особистісно-мультисуб'єктний конструкт.

Індивідуальний конструкт моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін є універсальним та містить симптомокомплекс властивостей психіки, що відносяться до темпераменту і складається з наступних структурних компонентів: ергічність, пластичність, швидкість, емоційність. Розглянемо описові статистики для параметрів індивідуального конструкту, що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Описові статистики для параметрів індивідуального конструкту моделі само презентації викладача соціогуманітарних дисциплін

Параметр	Середнє значення	Стандартне відхилення	Асиметрія
Ергічність психомоторна	30,308	6,333	-0,021
Ергічність інтелектуальна	30,796	5,210	-0,010
Пластичність психомоторна	33,268	5,417	-0,229
Пластичність інтелектуальна	29,392	4,607	-0,122
Швидкість психомоторна	33,344	5,797	-0,33
Швидкість інтелектуальна	31,036	5,522	-0,176
Емоційність психомоторна	29,436	5,395	0,027
Емоційність інтелектуальна	34,188	6,189	-0,368

Ця таблиця показує, що найбільш виразними характеристиками викладачів соціогуманітарних дисциплін є інтелектуальна емоційність, психомоторні пластичність та швидкість. Із кожної зі шкал опитувальника можна набрати від 12 до 48 балів. Низькі значення за шкалами перебувають у межах до 25 включно, середні – від 26 до 34, високі – 35 і більше. Отже, інтелектуальна емоційність знаходиться у досліджуваних на підвищеному рівні, що свідчить про підвищену чутливість (сильне емоційне переживання) із приводу розбіжності між очікуваним і реальним результатом розумової роботи, сильне занепокоєння із приводу роботи, пов'язаної з розумовою напругою.

Середньогрупові значення психомоторної пластичності та швидкості були значно вище середньопопуляційних норм. Це свідчить про характерний для них підвищений темп психомоторної поведінки, підвищену швидкість у різних видах рухової активності. Вони досить гнучкі при перемиканні з одних форм рухової активності на інші форми діяльності, та прагнуть до різноманітних способів фізичної діяльності, виявляючи плавність рухів.

Найменші середньогрупові значення мали такі показники, як інтелектуальна пластичність та психомоторна емоційність. Проте, слід зазначити, що у порівнянні до середньопопуляційних норм ці значення не можливо вважати низькими, тому визначальними для опису індивідуального рівня є саме показники з підвищеними значеннями.

Стандартне відхилення вказувало на те, наскільки гомогенною була вибірка за досліджуваними параметрами. За інтелектуальною пластичністю вибірка була найбільш однорідною. Відповідно, педагога вищу мало відрізняються один від одного у прагненні урізноманітнити свою інтелектуальну діяльність, яке є середнім. Проте за шкалами «Ергічність психомоторна» та «Емоційність інтелектуальна» отримані оцінки досліджуваних варіювали найбільш сильно – відповідно за цими параметрами вибірка є найбільш гетерогенною.

Аналізуючи коефіцієнти асиметрії та ексцесу можна зауважити, що для параметрів, що аналізуються, зберігається нормальний розподіл. Переважає лівостороння асиметрія розподілу значень змінних, що вказує на зміщення основного масиву даних вправо.

Розглянемо коефіцієнти кореляції між змінними, що входять до кожного із структурних компонентів індивідуального конструкту. Між інтелектуальною і психомоторною ергічністю коефіцієнт кореляції був додатним, але його не можливо було вважати статистично значущим на рівні $p < 0,05$ ($r = 0,074$; $p = 0,242$). Таким чином, можна стверджувати, що у викладачів соціогуманітарних дисциплін висока потреба в русі, в психомоторній активності, постійне прагнення до фізичної праці, надлишок фізичних сил, висока м'язова працездатність не супроводжуються високим рівнем інтелектуальних можливостей, високий рівень здатності до навчання, постійне прагнення до діяльності, пов'язаної з розумовою напругою, легкість розумового спонукання. І навпаки – інтелектуальна ергічність не супроводжується психомоторною. Відповідно, ці два параметри індивідуального рівня можна розглядати, які відносно незалежні.

В дослідженні, що було проведено на школярах, було встановлено, що різні прояви ергічності створюють однозначний симптомокомплекс психічних якостей (1999). За даними, що наводить автор, більш висока кореляція спостерігається між психомоторною і комунікативною ергічністю ($r = 0,450$), а менш висока – між інтелектуальною та психомоторною ергічністю ($r = 0,280$). В іншому дослідженні, яке було проведено на особах юнацького віку (2011), встановлено, що інтелектуальна ергічність та психомоторна ергічність завжди опиняються у складі різних ортогональних факторів. Отже, можна припустити, що по мірі індивідуального розвитку особистості зв'язок між інтелектуальною та психомоторною ергічністю зменшується. Отже, ці результати можуть бути важливими для розробки програм особистісного зростання викладачів соціогуманітарного профілю.

Інші парні шкали були пов'язані одна з одною статистично значуще. Всі коефіцієнти кореляції були позитивними, що вказувало на прямий зв'язок. Для того, щоб оцінити силу зв'язку ми користувалися рекомендаціями Дж Коена щодо виділення граничних значень для розміру ефекту: слабкий ефект $r = 0,10 - 0,23$; середній ефект: $r = 0,24 - 0,36$; великий: $r = 0,37$ або більше [4]. Отже, між психомоторною і інтелектуальною пластичністю виявлено зв'язок середньої сили ($r = 0,250$; $p < 0,001$). Слід зазначити, що В.В. Жуков, досліджуючи школярів, не виявив статистично значущого зв'язку між даними параметрами, а в дослідженні осіб юнацького віку стабільного паттерну не виявлено [1]. Таким чином, можна стверджувати, що у викладачів соціогуманітарного профілю висока гнучкість при перемиканні з одних форм рухової активності на інші, високе прагнення до різноманітних способів фізичної діяльності, плавність рухів супроводжується з високою гнучкістю мислення, легким переходом з одних форм мислення на інші, постійним прагненням до розмаїтості форм інтелектуальної діяльності, творчим підходом до вирішення проблем.

Між психомоторною і інтелектуальною швидкістю також виявлено зв'язок середньої сили ($r = 0,343$; $p < 0,001$). Проте сила цього зв'язку переважала силу зв'язку між психомоторною і інтелектуальною пластичністю. На думку В.В. Жукова, психомоторна сфера також, як і інтелектуальна, виступає інтегратором різноманітних властивостей активності й емоційності [1]. Всі перераховані властивості темпераменту входять у єдиний симптомокомплекс психічних властивостей, у центрі якого за його даними, виявляється психомоторна швидкість. Вона виступає як причина, що робить безліч залежних від її властивостей темпераменту (ергічність, пластичність і емоційність).

Цей висновок емпірично підтверджується і наявністю позитивної кореляції між психомоторною емоційністю і інтелектуальною емоційністю ($r = 0,255$; $p < 0,001$). Як доводить В.В. Подляшаник, досліджуючи особливості проявів емоційної стійкості особистості співробітників митної служби у соціально складних ситуаціях, такі індивідуальні характеристики, як психомоторна емоційність та інтелектуальна емоційність, є тісно пов'язаними і відносяться до фактору «Загальна емоційність» [2].

Для подальшого дослідження структури індивідуального конструкту нами було використано факторний аналіз, який проводився методом максимальної правдоподібності. Вихідна матриця кореляцій між параметрами індивідуального рівня може бути придатною для факторного аналізу, про що свідчать відповідні індекси (КМО = 0,675; $\chi^2 = 448,137$, $df = 28$, $p < 0,001$).

Кількість структурних елементів у факторній моделі визначалась за допомогою критерію каменистого осипу, що був за запровадженням у математичну статистику Р.Б. Кеттелом [4]. Графік каменистого осипу наведений на рисунку 1. Цей графік показує, що оптимальним факторним рішенням є трифакторна модель. На трифакторний склад індивідуального конструкту вказує і критерій Кайзера. Виявлені фактори були піддані обертанню для більш зручної змістовної інтерпретації. Вибір процедури обертання був пов'язаний з альтернативою ортогонального чи косокутного обертання. При ортогональному обертанні (процедура varimax) отримані фактори були незалежними (тобто не мали кореляцій), тоді як при косокутному обертанні (процедура promax) отримані фактори були взаємопов'язані один з одним (тобто мали як позитивні так і негативні інтеркореляції). Слід зазначити, що наявність взаємозв'язків між факторами дає можливість використовувати ці фактори у більш комплексних моделях. Відповідно, більш прийнятною процедурою обертання є косокутне обертання за методом promax.

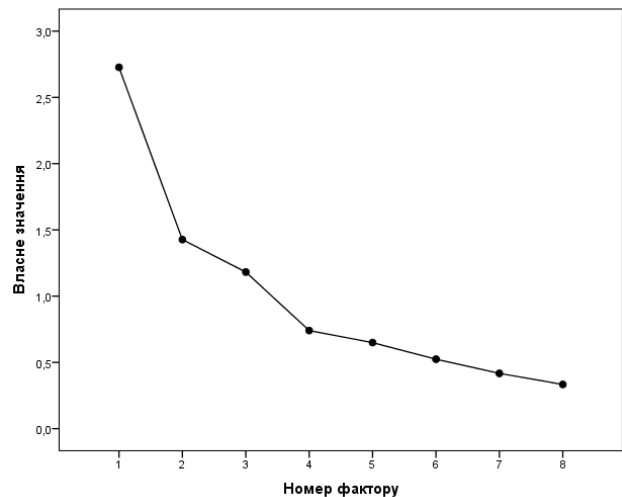

Рис. 1. Графік каменистого осипу для визначення кількості факторів індивідуального конструкту моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін

Накопичена частка дисперсії при розрахунку початкових власних значень складає 66,693%, при розрахунку навантажень після факторного аналізу й обертання – 54,151%. Результати розрахунку частки дисперсії, що пояснюється трифакторною моделлю індивідуального конструкту представлені в таблиці.2. Найбільшу частку початкової дисперсії описує перший фактор моделі.

Таблиця 2. Частка дисперсії, яка пояснюється трифакторною моделлю індивідуального конструкту моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін

	Фактор	Фактор		
		інтелектуальний	психомоторний	емоційний
Початкові власні значення	Всього	2,727	1,427	1,182
	Частка дисперсії (%)	34,087	17,833	14,773
	Накопичена частка дисперсії (%)	34,087	51,92	66,693
Навантаження після факторного аналізу та обертання	Всього	1,563	1,416	1,353
	Частка дисперсії (%)	19,536	17,701	16,915
	Накопичена частка дисперсії (%)	19,536	37,237	54,151

Матриця факторних навантажень, відсортованих за абсолютними значеннями наведена в таблиці 3. До складу першого фактору увійшли наступні параметри: швидкість інтелектуальна, ергічність інтелектуальна, пластичність інтелектуальна, пластичність психомоторна. Перший фактор отримав назву – «інтелектуальний». Цей фактор описував загальну інтелектуальну активність викладача соціогуманітарного профілю на індивідуальному рівні, психодинамічні особливості інтелектуальної діяльності. Максимальні навантаження на другий фактор склали такі параметри: швидкість пси-

хомоторна та ергічність психомоторна. Оскільки обидва параметри характеризували психомоторні особливості індивіду, цей фактор отримав назву – «психомоторний». Треба зауважити, що цей фактор описував активність та перемикальність психомоторної діяльності. Останній, третій фактор складався з параметрів, що характеризували психомоторну та інтелектуальну емоційність. Отже, відповідною була і назва, надана для цього фактору – «емоційний». Цей фактор відображав емоційні характеристики темпераменту

Таблиця 3. Факторне відображення структури індивідуального конструкту моделі самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін

Показники	Фактори		
	інтелектуальний	психомоторний	емоційний
Швидкість інтелектуальна	0,801		
Ергічність інтелектуальна	0,577		
Пластичність інтелектуальна	0,555		
Пластичність психомоторна	0,394		
Швидкість психомоторна		0,988	
Ергічність психомоторна		0,554	
Емоційність психомоторна			0,996
Емоційність інтелектуальна			0,518

Співвідносячи отримані данні з даними інших досліджень, слід зазначити, що емоційність формує окремий фактор, як в дослідженні О. Віхмана та М. Щукіна, так і в дослідженні В. Подляшанніка [2]. Інші фактори, отримані авторами, не є аналогічними до факторів, виявлених у нашому дослідженні.

Далі були проаналізовані парні лінійні кореляції між факторами, які було перетворено у інтегральні змінні. Кореляційний зв'язок між першим та другим фактором був позитивним і статистично значущим ($r = 0,350$; $p < 0,001$), між першим та третім фактором негативним і статистично значущим ($r = -0,299$; $p < 0,001$), між другим та третім – негативним і також статистично значущим ($r = -0,163$; $p = 0,010$). Отже, спираючись на данні кореляційного аналізу, можна зробити висновок про те, що інтелектуальний та психомоторний фактори індивідуального конструкту з одного боку та емоційний фактор знаходяться у взаємозворотних стосунках, формуючи структурні одиниці цього базового конструкту викладача соціогуманітарного профілю.

Висновки. Нами розроблено структурно-функціональну модель самопрезентації викладачів соціогума-

нітарних дисциплін. Модель самопрезентації нами розглядається як замкнена система, структурні компоненти якої об'єднуються в єдине ціле складними багаторівневими зв'язками і відносинами. Ці зв'язки і відносини впливають один на одного і на ефективність дії моделі самопрезентації. Основними індивідуально особистісними конструктами, що складають диференціальну складнопідпорядковану модель самопрезентації викладача соціогуманітарного профілю, виступають: індивідний; індивідуально-мультисуб'єктний; особистісний; особистісно-мультисуб'єктний конструкти. Кожен з виділених конструктів, виконуючи певну функцію у загальній моделі самопрезентації може бути базовим або координаційним – базовий конструкт акцентує увагу на універсальності симптомомокомплексів, які входять до нього, а координаційний розкриває ступінь занурення симптомомокомплексу в процес суб'єкт-суб'єктних відносин. Індивідний конструкт є універсальним та містить симптомомокомплекс властивостей психіки, що відносяться до темпераменту, а саме: емоційність, сензитивність, психомоторика, пластичність, що забезпечує базову стійкість моделі.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Жуков В.В. Системное исследование характера нейродинамической зависимости в структуре интегральной индивидуальности / В.В.Жуков: Дис...канд.психол.наук: спец. 19.00.02 Психофизиология. – Пятигорск, 1999. – 122с. Zhukov V.V. Sistemoie issledovanie haraktera nejrodinamicheskoj zavisimosti v strukture integral'noj individual'nosti [Systematic study of the nature of neuro psychodynamic dependency structure of integral individuality] / V.V. Zhukov: Dis...kand.psihol.nauk: spec. 19.00.02 Psihofiziologija. – Pjatigorsk, 1999. – 122s.
2. Подляшаник В.В. Особливості проявів емоційної стійкості особистості співробітників митної служби у соціально складних ситуаціях / В.В. Подляшаник: автореф. дис... канд. психол.н.: спец. 19.00.05 Соціальна психологія, психологія

соціальної роботи. – К.: Інституті психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 20с.

Podlyashanyk V.V. Osoblyvosti proyaviv emotsiynoyi stiykosti osobystosti spivrobotnykiv mytnoyi sluzhby u sotsial'no skladnykh sytuatsiyakh [Features of emotional stability of the individual employees of the customs service in a socially difficult situations] / V.V. Podlyashanyk: avtoref. dys... kand. psykhol.n.: spets. 19.00.05 Sotsial'na psykholohiya, psykholohiya sotsial'noyi roboty. – K.: Instytutu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka APN Ukrayiny, 20s.

3. Cattell R.B. The scree test for the number of factors. Multivar Behav Res 1966, 1(2): 245-276.

4. Cohen, J (1992). "A power primer". Psychological Bulletin 112: 155-159.

Kononenko A.A.

The structure of the individual construct models of self-presentation of humanities disciplines teacher

Abstract. The article is devoted to the disclosed structure of individual construct of the a differential model of self-presentation. Individual construct is versatile and includes features of mental symptoms related to temperament, namely emotional, sensory, psychomotor, flexibility, providing a basic sustainable model of self-presentation of teacher.

Keywords: self-presentation, the teacher of humanities disciplines, construct, a model structure

Кононенко А.А.

Структура індивідуального конструкта моделі самопрезентації преподавателя соціогуманітарних дисциплін

Анотація. Стаття посвячена раскрытию структуры індивідуального конструкта дифференціальної моделі самопрезентації. Індивідуальний конструкт являється універсальним і содержить симптомомокомплекс свойств психіки, относящихся к темпераменту, а именно: емоціональність, сензитивність, психомоторика, пластичність, что обеспечивает базовую устійчивость моделі самопрезентації преподавателя.

Ключевые слова: самопрезентация, преподаватель соціогуманітарных дисциплін, самопрезентация, конструкт, модель, структура